

تحلیل رابطه محل سکونت، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با آسیب‌های اجتماعی جوانان (مورد مطالعه: جوانان محله خزانه تهران)

مصطفی نظیری^۱، طاهره میرساردو^۲، محمدمهدی لبیبی^۳

چکیده

هدف تحقیق «تحلیل رابطه محل سکونت، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با آسیب‌های اجتماعی» بود که در بین جوانان ۱۸-۲۹ ساله محله خزانه تهران به اجرا درآمد. چارچوب نظری با تلفیق نظریه‌های «کلمن، پاتنام، بوردیو، لین، فوکویاما، ساترلند و نیومن» شکل گرفت. روش پیمایش، تکنیک پرسشنامه محقق ساخته، جامعه آماری کلیه جوانان (۱۸-۲۹ سال) بودند که از آخرین سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران استخراج شد. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران (۳۸۴) تعیین شد. نمونه‌گیری طبقه‌ای مبتنی بر جنس بود. واحد مطالعه نیز دختر یا پسر جوان ساکن در محله خزانه بود. برای پایایی یک نمونه ۳۰ تایی از پرسشنامه‌ها در بین جامعه اجرا شد و مقدار آلفای کرونباخ آن بالاتر از ۰.۷۰ به دست آمد. فرضیات با استفاده از آزمون تحلیل مسیر و با استفاده از نرم‌افزار LESREL8.8 و آزمون مقایسه میانگین و تحلیل واریانس با استفاده از نرم‌افزار spss26 انجام شد. نتایج آزمون تحلیل مسیر نشان داد سازه محل سکونت در بعد محیط کالبدی، آموزشی و بهداشتی و سازه محل سکونت در بعد گذراندن اوقات فراغت و امکانات رفاهی با سرمایه اجتماعی شبکه‌ای دارای ارتباط معنادار است و با احتمال ۹۹ درصد

۱- دانشجوی دکتری گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
naziri.mostafa1401@gmail.com

۲- دانشیار گروه مدیریت، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
t.mirsardoo56@gmail.com

۳- استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
labibi_mehdi@yahoo.com

سازه‌ی سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با آسیب اجتماعی در بین جوانان ساکن در محله خزانة شهر تهران ارتباط معنادار دارد. نتایج آزمون تحلیل واریانس نیز رابطه‌ی تعداد سال‌های سکونت در محل، مساحت منزل مسکونی، تعداد اتاق‌ها، امکانات آموزشی - بهداشتی و رفاهی را با آسیب اجتماعی را تأیید کرد.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی شبکه‌ای، آسیب‌های اجتماعی، اوقات فراغت، محل سکونت.

مقدمه و بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین و پیچیده‌ترین تحولات اجتماعی جهان در چند دهه‌ی اخیر توسعه شهرنشینی است. از نظر بیش‌تر محققان روند شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و به‌طور کلی در ایران به‌طور اخص به دلایل خاص خود شتابان به سمت کلان‌شهری و قطبی شدن پیش رفته است و این امر عواقب و پیامدهای متفاوتی را به دنبال داشته و با آسیب‌های شهری متعددی همراه شده است. آسیب‌های کالبدی، آسیب‌های تأسیساتی، آسیب‌های اقتصادی، آسیب‌های زیست‌محیطی، آسیب‌های خدماتی و بالاخره آسیب‌های اجتماعی در حوزه‌های شهری، از جمله پیامدهای شهرنشینی شتابان عنوان شده است.

موضوع آسیب‌های اجتماعی از بحران‌های قرن بیست و یکم محسوب می‌شود، چون این آسیب‌ها مهم‌ترین عوامل ایجادکننده رفتارهای پرخطر در جوامع هستند. آسیب‌های اجتماعی از آن جهت که در کمین‌پرازش‌ترین سرمایه جوامع یعنی سرمایه انسانی خصوصاً جوانان نشسته‌اند و آنان را در چنگال عوارض و پیامدهای منفی خود گرفتار نموده‌اند، بسیار حائز اهمیت هستند (زندى و همکاران، ۱۳۹۴). همچنین بعضی از محله‌های سکونت در مناطقی از شهرها که زیرساخت مناسبی ندارند نسبت به مناطق مسکونی مناسب و مرفه بیش‌تر محل رفت‌وآمد و زندگی افراد و اقشار با درآمد پایین و مهاجران است که این خود باعث ایجاد و نیز افزایش آسیب‌های گوناگون از جمله آسیب‌های کارکردی، کالبدی و... در این مناطق می‌شود. با پیچیده‌تر شدن روابط اجتماعی، صنعتی شدن کشور، سست شدن روابط عاطفی حاکم بر خانواده، شکاف بین نسلی، بیکاری، فقر، مهاجرت بی‌رویه به شهرهای بزرگ و کلان‌شهرهایی هم چون تهران، افزایش حاشیه‌نشینی و... زمینه مناسبی برای گسترش انواع آسیب‌های اجتماعی در

این محلات را نیز فراهم آورده است. از سوی دیگر یکی از عناصر اساسی که نقش مهمی در (ایجاد و یا پیشگیری از) آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان دارد، عنصری به نام سرمایه اجتماعی است. «سرمایه اجتماعی نه تنها به اعتماد افراد محله مربوط می‌شود، بلکه نشان‌دهنده شبکه روابط اجتماعی آنان است. شبکه‌ها از روابط مستقیم یا غیرمستقیم پدید می‌آیند که توسط عوامل درون یک سیستم ایجاد می‌شوند و برای غلبه بر محدودیت‌های سازمانی و ساختاری که با ارتباطات ایجاد شده بین افراد یا سازمان‌ها مشخص می‌شوند و عناصر تشکیل‌دهنده آنها شباهت یا اهداف مشترکی دارند» (معدنی، ۱۴۰۱). از طرفی «سرمایه اجتماعی یک موضوع تحقیقاتی در حال گسترش، اما هم چنان یک مفهوم بحث‌برانگیز است و استفاده از آن به عنوان یک ابزار تحلیلی زیر سؤال رفته است و انتقادات به دلیل عدم تطابق بین پوشش نظری مفهوم و کار تجربی تشدید می‌شود» (گانون و رابرتز^۱، ۲۰۲۰).

اگرچه مفهوم سرمایه اجتماعی در دو دهه اخیر مطرح شده، اما منشأ آن را می‌توان در اواسط قرن نوزدهم و آغاز قرن بیستم ردیابی کرد. الکسیس دو توکویل^۲، محقق فرانسوی^۳، در سال ۱۸۳۵ شکوفایی آمریکایی‌ها^۴ را برای کار بهتر به مشارکت اجتماعی و دموکراسی که برابری شرایط را تسهیل می‌کرد مرتبط دانست. پس از آن، جان دیویی^۵، این اصطلاح را در سال ۱۹۰۰ به کار برد. هانیفن^۶، محقق دیگر، در سال ۱۹۱۶ به مفهوم سرمایه اجتماعی اشاره کرد. او در این مورد می‌گوید: جنبه‌های (ملموس) مانند حسن نیت، معاشرت، همدردی متقابل و آمیزش اجتماعی که بیش‌ترین سهم را در زندگی روزمره مردم دارند و انباشت سرمایه اجتماعی دارای پتانسیل در بهبود شرایط زندگی جامعه یا گروه است (متکوروی^۷، ۲۰۱۸). بعد از آن، در نیمه دوم قرن گذشته این مفهوم رواج بیشتری پیدا کرد. اصطلاح سرمایه اجتماعی توسط جین ژاکوب^۸ در آثار او در

1. Gannon and Roberts
2. Alexis de Tocqueville
3. French
4. Americans
5. John Dewey
6. Hanifan
7. Motkuri
8. Jane Jacob

اوایل دهه ۱۹۶۰ و به دنبال آن در آثار رابرت سالزبری^۱ در سال ۱۹۶۹، پیر بوردیو^۲ در سال‌های ۱۹۷۲ و ۱۹۸۰، گلن لوری^۳ در سال ۱۹۷۷، جیمز کلمن^۴ در ۱۹۸۸، رونالد برت^۵ در سال ۱۹۹۲ و رابرت پاتنام^۶ در دهه ۱۹۹۰ مشاهده شد. در کار سالزبری، سرمایه اجتماعی جزء حیاتی تشکیل «گروه ذینفع» بود. به دنبال آن، اگرچه پیر بوردیو، جامعه‌شناس فرانسوی، اصطلاح سرمایه اجتماعی را در سال ۱۹۷۲، در کار خود به کار برده بود، این مفهوم را بعداً در دهه ۱۹۸۰ تعریف روشن کرد (همان).

در این رابطه کلمن «معتقد است سرمایه اجتماعی را باید از طریق کارکردش تعریف کرد» (شاوردی، ۱۳۹۶). «پانتام سرمایه اجتماعی را میزان تعاملات شبکه‌ها، گروه‌ها و افراد می‌داند» و هر چه تعاملات بیش‌تر شود منجر به افزایش اعتماد اجتماعی می‌شود. هر چه این شبکه‌ها در جامعه‌ای متراکم‌تر باشند احتمال بیش‌تری هست که شهروندان بتوانند در جهت منافع متقابل همکاری کنند. همچنین علاوه بر جامعه در سطح کلان که تعاملات گسترده‌ای را در خود جای می‌دهد، اجتماع کوچک‌تری با عنوان «اجتماع شبکه‌ای» مطرح می‌شود که شبکه روابط غیررسمی فرد است و همانند جامعه بزرگ‌تر، دارای سازوکارهای روابط و تولید اعتماد است. روابط و پیوندهای اجتماعی بنا بر رویکرد تحلیل شبکه، به‌عنوان سرمایه اجتماعی و دارایی فرد محسوب می‌شوند و فرد از طریق این شبکه می‌تواند به منابع و حمایت‌های موجود در پیوندها دست یابد. تنوع و شدت روابط اجتماعی فرد به دلیل الگوبرداری از شبکه و تعهدات ایجادشده در شبکه، پیامدهای مهمی در جامعه‌پذیری، دسترسی به منابع و اقدامات شخصی دارد (کارپیانو^۷ و

1. Robert Salisbury
2. Pierre Bourdieu
3. Glen Lowry
4. James Coleman
5. Ronald Burt
6. Robert Putnam
7. Carpiano

همکاران، ۲۰۱۱). همچنین انسان موجودی اجتماعی است که در جامعه و با افراد دیگر کنش و ارتباط متقابل دارد و از این طریق مجموعه‌ای از ارزش‌ها، هنجارها و قواعد را در زندگی زیسته خود با دیگران شریک شده و به اشتراک می‌گذارد. این ارزش‌ها، هنجارها و قواعد از قبل وجود نداشته‌اند، بلکه انسان در زندگی زیسته خود و در رابطه با دیگران آنها را می‌آموزد و به اشتراک می‌گذارد و بدین‌صورت جامعه ارزشی و مدنی شکل می‌گیرد و انسان و اطرافیانش می‌توانند در چنین جامعه‌ای به دور از آسیب اجتماعی به حیات خود ادامه دهند. در حقیقت سرمایه اجتماعی در یک معنای وسیع شامل مجموعه‌ای از ارزش‌ها، هنجارها، قواعد و... در زندگی زیسته افراد و نیز در انواع مختلف ساختارها و نهادهای یک جامعه قابل تعریف است و افراد توسط این مجموعه عظیم است که حیات فردی و اجتماعی خود را تأمین می‌کنند. سرمایه اجتماعی، ذخیره و انباشتی از ارزش‌های مشترک جامعه است؛ بنابراین افراد انسانی و به‌ویژه جوانان ساکن در محلات سرمایه‌های اجتماعی هر شهر و کشور می‌باشند و از همین رو است که اساساً الگوهای رفتاری محلات به‌ویژه در نوجوانان و جوانان تأثیر بسزایی خواهد داشت و در صورت غالب بودن رفتارها و حتی گرایش‌های آنومیک اثرات مخربی بر جای خواهد داشت. از سوی دیگر این وضعیت در صورت حاکم بودن شرایط و ویژگی‌های کیفی مطلوب اثرات بسیار مثبتی را به دنبال خواهد داشت. همچنین امروزه موضوع امنیت شهری، یکی از مسائل مهم در شهرها است. عوامل متعددی در ایجاد شهر امن مؤثر هستند. یک عامل مؤثر در امنیت شهری، پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری اجتماعی است. با توجه به مطالعات صورت گرفته، عوامل مختلفی از جمله عدم هماهنگی‌های مختلف از جمله فرهنگی و اجتماعی، فراوانی جمعیت جوان، فقر، بی‌سوادی، عدم شغل و ... عامل و بسترساز برای بزهکاری، جرم و کج‌رفتاری می‌شود. آنچه که در شرایط حاضر در محله‌های شهر تهران از جمله محله خزانه در جنوب شهر تهران مطرح است، این است که جدا از فرسودگی محلات، از زمان تغییر ترکیب جمعیتی شهرها و متراکم شدن آنها، شاهد نوعی تغییرات در روابط همسایگی و محلی بوده‌ایم که به نظر می‌رسد عاملی برای بروز آسیب‌هایی از نوع اجتماعی در بین ساکنان این منطقه تهران به‌خصوص جوانان بوده است. بر همین اساس به نظر می‌رسد با توجه

به اینکه محله خزانه از یک سو یکی از مراکز مهم فرسودگی و از سوی دیگر دارای بافت بسیار متراکم، کوچه‌های باریک، محله‌های متفاوت از سایر محله‌های دیگر مناطق شهر تهران، پایین بودن احساس تعلق مکانی در بین افراد محله‌ها این منطقه از شهر تهران، خانواده‌هایی با درآمد کم، وجود مهاجرین سایر شهرها در این منطقه و... است، سکنه این منطقه از تهران با مشکلاتی مواجه شده‌اند.

همچنین مبارزه با آسیب‌ها و معضلات اجتماعی و کنترل آنکه درصد قابل‌ملاحظه‌ای از جمعیت شهرها و به‌ویژه جوانان را با خود درگیر نموده است و علاوه بر سد کردن راه رشد و تعالی افراد درگیر، رشد و تعالی فردی و روابط اجتماعی نسل جدید را نیز با خطراتی مواجه ساخته و خواهد ساخت با روش آزمایش و خطا به نتیجه مطلوب نمی‌رسد. بدین منظور انجام تحقیق در جهت برنامه‌ریزی مدبرانه عمیق بر اساس شرایط و موقعیت خاص محله‌ها و شهرها لازم، ضروری و از اهمیت بالایی برخوردار است. این امر مهم جز با تجهیز تئوریک و اجرایی بدنه مدیریت دست‌اندرکار و جمع‌آوری بهینه و دقیق به همراه سازماندهی آمار و اطلاعات، بدون حذف و اضافه تحقق نخواهد یافت. همچنین اهمیت دیگری که تحقیق در رابطه با آسیب‌های اجتماعی دارد از آن جهت است که در صورت وجود معضل آسیب‌ها (که شواهد نشان از وجود آنها در جهات مختلف از محله مورد مطالعه دارد) می‌توان آنها را به صورت یک واقعیت اجتماعی بررسی و راه‌های مؤثر رهایی از آنها را نشان داد، چون گاهی صحیح نبودن راه‌های رهایی از هر مسئله و معضل اجتماعی و فردی، نه تنها کمکی به رفع این معضلات نمی‌کند، بلکه به آنها دامن نیز می‌زند؛ بنابراین با توجه به دلایل و قرائن ذکر شده، انجام تحقیقات سیستماتیک و منظم آسیب‌های اجتماعی در محلات با بافت‌های فرسوده شهری به‌ویژه در کلان‌شهر تهران و همچنین بررسی نقش سرمایه اجتماعی در میزان کاهش یا افزایش آسیب‌های اجتماعی این مناطق بسیار با اهمیت و ضروری است. بر همین اساس و با توجه به مطالب و دلایل ذکر شده، هدف محقق تحلیل رابطه محل سکونت، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با آسیب‌های اجتماعی جوانان و پاسخ به سؤال اصلی ذیل است:

آیا بین محل سکونت، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با آسیب‌های اجتماعی جوانان محله خزانه شهر تهران رابطه‌ای وجود دارد؟

پیشینه تحقیق

در رابطه با این تحقیق پیشینه کاملاً مرتبط یافت نشد که این امر می‌تواند بیانگر نبود تحقیقات کافی در رابطه با موضوع مطرح در این مقاله باشد و این خود نشان از نیاز به انجام و نیز جدید بودن این تحقیق است. با توجه به این خلأ سعی شد پیشینه تحقیقات نزدیک به موضوع از بین تحقیقات در دسترس و نیز جدیدترین آنها گردآوری شود.

درویشی (۱۴۰۱) تحقیقی با عنوان «فراتحلیل پژوهش‌های سرمایه اجتماعی و پیشگیری از جرم با رویکرد فرا ملی» و با هدف بررسی پیشینه از میان تمام پژوهش‌های مرتبط با رابطه میان سرمایه اجتماعی و پیشگیری از جرم که بین مهر و موم‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ در مجلات معتبر علمی به چاپ رسیده بودند، انجام داد که نتایج حاکی از آن بود که سرمایه اجتماعی بر پیشگیری از جرم به‌طور معناداری اثرگذار است. همچنین اندازه اثر متغیرهای سرمایه اجتماعی می‌تواند اهمیت آنها را در پیشگیری از جرم نشان داده و راهنمایی در تحقیقات آتی و در سیاست‌گذاری‌ها در این زمینه گردد. عشایری و همکاران (۱۴۰۱) تحقیقی با عنوان «رابطه بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و بزهکاری اجتماعی: فراتحلیلی از مطالعات از ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۱» انجام دادند که یافته‌ها حاکی از آن بود سرمایه اجتماعی شکل غیررسمی کنترل جمعی است که رفتار بزهکارانه و مجرمانه را با ایجاد نظم اجتماعی، تقویت تعلق اجتماعی، افزایش تعامل و پیوندهای اجتماعی و ایجاد چتر نظارتی و تعهد جمعی به هنجارهای اخلاقی اجتماعی را کاهش می‌دهد. پاشاپور و همکاران (۱۴۰۱) تحقیقی با عنوان «سنجش عوامل نارسایی کالبدی- فضایی مؤثر بر بروز جرایم با تأکید بر توسعه پایدار (مطالعه موردی شهرستان بهارستان)» انجام دادند که نتایج بیانگر وضعیت نامطلوب امنیت این شهر بود. همچنین تحلیل عاملی نیز نشان داد که مواردی چون فضای متروک، تداخل کاربری‌ها، فضای جاذب مردان، فضاهای قابل گریز، معابر پرپیچ‌وخم، فضاهای پنهان و دارای پوشش گیاهی انبوه که در رتبه‌های بعدی قرار دارند، از عوامل مؤثر بر نارسایی کالبدی فضایی مؤثر بر ایجاد و توسعه ناامنی به‌ویژه در حوزه‌های سرقت و نزاع بوده که تحقق توسعه پایدار را در ابعاد امنیتی و اجتماعی به چالش کشیده است.

فتّاحی و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیقی با عنوان «آسیب‌شناسی پایداری محله‌های شهری با تأکید بر آسیب‌های اجتماعی» انجام دادند که یافته‌های تحقیق بیان‌گر آن بود که محلات منطقه‌ی یک شهرداری تهران با آسیب‌های اجتماعی روبه‌رشدی روبرو هستند. آسیب‌های اجتماعی مشترک در سطح منطقه‌ی طلاق، دختران فراری، تکدی‌گری، اعتیاد به مواد مخدر و کارگران فصلی است. از لحاظ توزیع فضایی بیشتر در میدان‌ها از جمله میدان تجریش محله‌های پرتراکم قابل‌توجه است. خشیار و خوبی نژاد (۱۳۹۶) تحقیقی با عنوان «بررسی آسیب‌های فردی و اجتماعی با کیفیت محیط زندگی با تأکید بر ماده‌ی ۹۱ حقوق شهروندی» انجام دادند که نتایج این تحقیق نشان داد، نبود ارزش‌های مذهبی و اخلاقی، شیوع خشونت و اعمال خلاف، وجود مشاغل کاذب، آشفتگی و ضعف همبستگی میان افراد محل و حاشیه‌نشینی از جمله عوامل مربوط به محل سکونت است که می‌تواند موجب گرایش به مواد مخدر و روان‌گردان شود.

فلاحی و همکاران (۱۳۹۵) تحقیقی با عنوان «پیامدهای رویکرد محله‌محوری شهر تهران با نشانگرهای سرمایه‌ی اجتماعی» انجام دادند که نتایج تحقیق نشان داد بین متغیر مدیریت محله و مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی (اعتماد اجتماعی، مشارکت، انسجام، پیوندهای اجتماعی غیررسمی، تعلق اجتماعی) رابطه‌ی معنادار و مستقیمی وجود دارد. متغیر اعتماد اجتماعی دارای بیش‌ترین رابطه و متغیر تعلق اجتماعی دارای کمترین رابطه با متغیر محله‌محوری بود.

عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیقی به «سنجش آنومی اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد تبریز و تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر آن» پرداختند. براساس نتایج تحقیق، میانگین آنومی اجتماعی در بین دانشجویان پاسخگو در حد متوسط به بالا بود. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی (اعتماد نهادی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی) بر آنومی اجتماعی تأثیرگذار بوده است.

وانگ^۱ و همکاران (۲۰۲۲) تحقیقی با عنوان «تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی سایت شبکه‌های اجتماعی بر هویت اجتماعی و رفتار مستمر مشارکت‌کنندگان» انجام دادند که نتایج نشان

داد که اعتماد اجتماعی و تراکم شبکه به‌طور مستقیم و معنی‌داری بر هویت اجتماعی و رفتار مشارکت مستمر اعضا تأثیر می‌گذارد. سرمایه اجتماعی سایت شبکه‌های اجتماعی با استفاده از یک زبان مشترک بر هویت اجتماعی تأثیر مثبت گذاشتند، اما این ارتباط مستقیم با رفتار مشارکت مستمر نداشت. ایار و افرا (۲۰۲۲) تحقیقی با عنوان «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با رفتارهای خشونت‌آمیز جوانان شهر ایلام» انجام دادند که یافته‌ها نشان داد بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای خشونت‌آمیز جوانان (آسیب اجتماعی) رابطه معنادار و معکوس وجود دارد. همچنین بین کنترل اجتماعی و حمایت اجتماعی با رفتارهای خشونت‌آمیز جوانان رابطه معنادار و معکوس وجود دارد. مدل تحلیل مسیر نشان داد که سرمایه اجتماعی علاوه بر تأثیر مستقیم بر ارتکاب خشونت به‌صورت غیرمستقیم از طریق متغیرهای میانی کنترل اجتماعی و حمایت اجتماعی، بر متغیر رفتارهای خشونت‌آمیز نیز تأثیر معکوس دارد. پس رفتارهای خشونت‌آمیز جوانان را می‌توان به کاهش سرمایه اجتماعی در جامعه نسبت داد؛ یعنی به همان اندازه که احساس حمایت اجتماعی و کنترل اجتماعی در بین افراد وجود دارد، سرمایه اجتماعی افزایش می‌یابد و تأثیر بازدارنده‌ای در گسترش رفتارهای خشونت‌آمیز در جامعه خواهد داشت؛ بنابراین سرمایه اجتماعی عامل بسیار مهمی در مبارزه با رفتارهای خشونت‌آمیز جوانان در جوامع معاصر است. گانون و رابرتز^۱ (۲۰۲۰) تحقیقی با عنوان «سرمایه اجتماعی: بررسی نظریه و شکاف تجربی» انجام داده و با استفاده از یک نظرسنجی بزرگ اروپایی از افراد مسن نشان دادند که سرمایه اجتماعی چندبعدی است و میزان مطابقت این ابعاد که می‌تواند پنهان باشد را با ساختارهای نظری آن را بررسی کردند. آنان از ارتباط بین سرمایه اجتماعی و سلامت برای نشان دادن اهمیت چندبعدی بودن این مفهوم استفاده کرده و نشان دادند که تمام ابعاد سرمایه اجتماعی می‌تواند با سلامت افراد مرتبط بوده و به‌طورکلی این ارتباط مثبت است، اما پیوندهای نزدیک خانوار با سلامت و رفاه رابطه معکوس دارد. چون این قسمت بالقوه سرمایه اجتماعی تا به امروز عمدتاً نادیده گرفته شده است، اما اگر قرار است سرمایه اجتماعی یک ابزار تحلیلی مفید باشد، مهم

است که سرمایه اجتماعی و در رابطه با سلامت افراد و ابعاد دیگر آن نیز در نظر گرفته شود. والریه^۱ و همکاران (۲۰۱۲) در تحقیقی با عنوان «مشکلات محله، شبکه سرمایه اجتماعی و نشانه‌های افسردگی» به بررسی رابطه مشکلات محله، شبکه سرمایه اجتماعی و نشانه‌های افسردگی پرداختند که نتایج مطالعه آنان نشان داد سرمایه اجتماعی شبکه‌ای نقش میانجی‌گری در بین ارتباط متناقض مشکلات محله بر نشانه‌های افسردگی دارد و تأثیر سرمایه اجتماعی شبکه‌ای وقتی درک می‌شود که اختلال در همسایگی، یک شاخص استاندارد از کنترل اجتماعی غیررسمی پایین است. کارپیانو و همکاران (۲۰۱۱) تحقیقی با عنوان «جامعه و مصرف مواد مخدر در میان مردان همجنس‌گرا: نقش محله‌ها و شبکه‌ها» انجام دادند که نتایج تحقیق آنان نشان داد که احتمال استفاده بیشتر از مواد مخدر در بین افرادی که در محلات همجنس‌گرا ساکن بوده و دارای شبکه‌هایی بودند که عمدتاً از دیگر همجنس‌گراها تشکیل شده بودند، معاشرت با مردان همجنس‌گرا را افزایش داده است. همچنین رابطه عوامل شبکه ارتباط بین محلات همجنس‌گرا و مصرف مواد مخدر تأیید شد.

نقد و بررسی پیشینه تحقیق

به صورت کلی می‌توان گفت تحقیق حاضر در مورد متغیر وابسته و متغیر مستقل و نیز عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آنها با تحقیقات پیشین دارای شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بود. شباهت‌ها به محقق در پیش بردن تحقیق کمک بسیاری نمود. همچنین تفاوت تحقیق حاضر با تحقیقات پیشین داخلی و خارجی این بود که در تحقیقات پیشین به بررسی‌هایی مانند؛ بررسی آسیب‌های فردی و اجتماعی با کیفیت محیط زندگی، بررسی رابطه بین آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی بر رفتار جوانان و نوجوانان، رویکرد محله محوری با نشانگرهای سرمایه اجتماعی، بررسی آسیب‌های اجتماعی در بافت فرسوده شهری و عوامل مؤثر بر آن و...پرداخته شده بود، درحالی‌که ما در تحقیق حاضر به دنبال تحلیل رابطه محل سکونت، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با آسیب‌های اجتماعی جوانان بودیم که در تحقیقات پیشین هر کدام از متغیرها را به‌طور جداگانه بررسی نموده‌اند و یا

با ترکیب متغیرهای دیگری مورد بررسی قرار گرفته بودند و هیچگاه این سه متغیر با هم سنجیده نشده بود و نیز تا انجام این تحقیق، در تحقیقات داخلی و در ایران هیچ اقدام برای بررسی این متغیرها در محله خزانه تهران به‌عنوان محله‌ای قدیمی با بافت بسیار قدیمی و جرم خیز انجام نشده بود.

مبانی و چارچوب نظری تحقیق

چارچوب نظری این تحقیق با تلفیقی از نظریه‌های «کلمن، پاتنام، بوردیو، لین، فوکویاما^۱، ساترلند^۲ و نیومن^۳» شکل گرفت که سعی شد در این رابطه از نظریات در منابع به‌خصوص خارجی استفاده شود، چون نظریات در منابع داخلی عمدتاً کم، کوتاه و تکراری بود. از این نظر نظریات در این مقاله بسیار کامل و جامع‌تر از گذشته جهت تبیین موضوع حاضر و نیز بهره‌برداری برای محققین بعدی خواهد بود.

سرمایه اجتماعی یک مفهوم قدیمی است اما تنها در دهه ۱۹۹۰ وارد بحث‌های دانشگاهی و سیاستی شد. اهمیت آن در تبیین پدیده‌های اقتصادی و اجتماعی در سال‌های اخیر به‌طور فزاینده‌ای احساس شده است. ادبیات مربوط به جنبه‌های نظری و تجربی سرمایه اجتماعی در دهه گذشته رشد قابل‌توجهی داشته است. کل مفهوم سرمایه اجتماعی بر روابط اجتماعی متمرکز است و عناصر اصلی آن شامل شبکه‌های اجتماعی، مشارکت مدنی، هنجارهای تعامل متقابل و اعتماد عمومی است. به‌طورکلی، به‌عنوان یک دارایی جمعی در قالب هنجارهای مشترک، ارزش‌ها، باورها، اعتماد، شبکه‌ها، روابط اجتماعی و نهادهایی تعریف می‌شود که همکاری و اقدام جمعی را برای منافع متقابل تسهیل می‌کند (بانداری و یاسونوبو^۴، ۲۰۰۹).

جیمزکلمن با بررسی مفهوم سرمایه اجتماعی در یادداشت‌های گلن لوری، چگونگی استفاده از این مفهوم در راستای افزایش منافع فردی و جمعی را شرح داده است. دریافت او درباره سرمایه اجتماعی که آن را مجموعه‌ای از روابط می‌داند که می‌توانند به

-
1. Fukuyama
  2. Sutherland
  3. Newman
  4. Bhandari and Yasunobu

ایجاد هنجارها کمک کنند، ریشه در افکار و اندیشه‌های جامعه‌شناسانی چون پارک^۱، بورگس^۲ و مید^۳ دارد. افراد سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی را مجموعه‌ای از منافع متقابل می‌دانند که آداب، رسوم و رویه‌ها و هنجارهای کنترل اجتماعی را تشکیل می‌دهند. توسط درک مشترکی که از مراوده‌ها، گفتگوها و فعالیت‌ها حاصل می‌شود، نهادهای اجتماعی، الگوهای رفتاری را که با مسئولیت‌پذیری اجتماعی همراه هستند پدید می‌آورند. به اعتقاد کلمن، سرمایه اجتماعی را نه از طریق ساختار آن، بلکه از طریق کارکرد آن باید تعریف کرد. او سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از پیوندهای ارتباطی می‌داند که اقدام جمعی را تسهیل می‌کند (برجسته فیروزآباد، ۱۳۹۴). او سرمایه اجتماعی را اینگونه تعریف کرده است: مجموعه منابعی که همراه ارتباطات فامیلی و مؤسسات اجتماعی جامعه است و در توسعه اجتماعی و ادراکی کودک یا فرد جوان مفید واقع می‌شود. این منابع برای همه یکسان نبوده و در توسعه سرمایه انسان، کودکان و جوانان مزیت فوق‌العاده‌ای به حساب می‌آید. او، اعتماد و تعهد را لازمه سرمایه اجتماعی یک گروه می‌داند و می‌گوید سرمایه اجتماعی ترکیبی از ساختارهای اجتماعی مانند شکل‌های سرمایه مولد است و در صورت فقدان آن دست‌یابی به بعضی از اهداف ممکن نیست (همان). از دیدگاه کلمن برخی ساختارهای اجتماعی تحصیل‌گر سرمایه اجتماعی هستند درحالی‌که برخی دیگر از آنها بازدارنده‌اند. پاتنام نیز سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از ارتباط‌های افقی بین افراد می‌بیند که همکاری در جهت کسب منافع متقابل را در اجتماع تقویت می‌کند. وی سرمایه اجتماعی را میزان تعاملات شبکه‌ها، گروه‌ها و افراد می‌داند و هر چه تعاملات بیشتر شود منجر به افزایش اعتماد اجتماعی می‌شود. هر چه این شبکه‌ها در جامعه‌ای متراکم‌تر باشند احتمال بیش‌تری است که شهروندان بتوانند در جهت منافع متقابل همکاری کنند (فلاحی و همکاران، ۱۳۹۵). بر اساس تعریف پاتنام از سرمایه اجتماعی، مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به شرح زیر است:

1. Park
2. Burgess
3. Mead

۱. اعتماد (فردی، اجتماعی و نهادی)

۲. هنجارها

۳. شبکه‌ها

به نظر پانتام این سه پدیده قادرند کارایی جامعه را تسهیل کنند و کنش‌های جمعی را تسریع بخشند.

بورديو هم سرمایه را به چند مقوله گسترده تقسیم می‌نماید: اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که هر کدام از آنها را می‌توان در پرتوی میدان‌های خاص به مقولاتی جداگانه تقسیم نمود و به‌طور کلی تئوری سرمایه بورديو پل ارتباطی میان دو مفهوم سرمایه اجتماعی و سرمایه فرهنگی است (ساجدی رئیسی و همکاران، ۱۴۰۱). بورديو در نظریه سرمایه خود استدلال می‌کند که سرمایه‌های مختلف متعلق به افراد می‌تواند موقعیت آنها را در ساختار قشربندی اجتماعی تعیین کند و تأثیر بر الگوی رفتارهای اجتماعی آنان داشته باشد. به‌طور مشخص‌تر، بورديو بیان می‌دارد سه شکل سرمایه وجود دارد که عبارت‌اند از سرمایه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی. همچنین کسب و انباشت سرمایه‌های مختلف به تجربه اجتماعی شدن فردی بستگی دارد و به آن محدود می‌شود (فرآیند گذار از انسان زیستی به انسان اجتماعی) باین‌حال، وقایع زندگی تجربه‌شده (زندگی زیسته انسان) در دوره‌های زندگی همه افراد یکسان نیست و افراد به شانس‌های مختلف زندگی دست می‌یابند و بر این اساس تحت محدودیت قرار دارند. افراد با موقعیت‌های اجتماعی متنوع روبرو خواهند بود و بنابراین، ناهمگونی در نتایج جامعه‌پذیری (مثلاً انتخاب) وجود خواهد داشت. بورديو سرمایه اجتماعی را به‌عنوان «مجموعه منابع بالفعل یا بالقوه که هستند» تعریف کرده است که مرتبط و وابسته با در اختیار داشتن یک شبکه بادوام از روابط کم‌وبیش نهادینه‌شده از آشنایی و شناخت متقابل افراد است (زو و جیانگ^۱، ۲۰۲۰).

همچنین از نظر لین، سرمایه اجتماعی نوعی سرمایه‌گذاری در روابط اجتماعی با منافع و سودآوری حساب شده است، که اشخاص برای به دست آوردن آن دست به

کنش‌های مختلف با دیگران زده و برای خود ایجاد شبکه اجتماعی می‌کنند. او برای نشان دادن اثر سرمایه اجتماعی شبکه در به دست آوردن سود و نیز اثر سرمایه اجتماعی شبکه‌ای بر منافع به دست آمده، مدل‌هایی را ارائه داده است و از این طریق این روابط و شبکه‌ها را قابل تبیین کرده است. لین با استفاده از این مدل‌ها ارتباط بین برخورداری افراد از منبع‌های شبکه‌ای و استفاده از این منبع‌ها برای رسیدن به مقصود خود را توضیح داده است. او معتقد است گرچه برخورداری از منبع‌های شبکه‌ای برای رسیدن به مقصود یا منفعت لازم است، ولی این برخورداری به‌تنهایی کافی نیست؛ چون شخص باید بتواند از منبع‌های در اختیارش برای رسیدن به مقصود خود استفاده کند.

از نظر فوکویاما نیز هنجارهای غیررسمی متقابل که بار ارزشی دارد، تولیدکننده سرمایه اجتماعی و به دنبال آن سرمایه اجتماعی زاینده اعتماد و جامعه مدنی و بالاخره هماهنگی و انجام بهره‌ای که نصیب سیستم‌های کلان اجتماعی می‌شود. از نظر وی خانواده مهم‌ترین سرمایه اجتماعی و علت اصلی انباشت و انتقال آن است. به اعتقاد فوکویاما سرمایه اجتماعی وجود مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی است که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است، در آن سهیم هستند. مشارکت در ارزش‌ها و هنجارها به‌خودی‌خود باعث تولید سرمایه اجتماعی نمی‌شود، چون این ارزش‌ها و هنجارها ممکن است ارزش‌ها و هنجارهای منفی باشد (برجسته فیروزآباد، ۱۳۹۴). هنجارهایی که تولید سرمایه اجتماعی می‌کنند اساساً باید شامل سجایایی از قبیل صداقت، ادای تعهدات و ارتباطات دوجانبه باشد. واضح است که هنجارهایی که تولید سرمایه اجتماعی می‌کنند، تقسیم‌پذیرند. یعنی می‌توانند تنها میان گروه محدودی از مردم همان اجتماع مشترک باشند و نه در میان دیگران. درحالی‌که سرمایه اجتماعی در همه جوامع وجود دارد، اما می‌تواند به طرق مختلف توزیع شود (همان).

همچنین نظریه‌های جامعه‌شناسی آسیب‌شناسی اجتماعی براساس مدل تحلیل و نیز نحوی نگاه به علل جرم به دو دیدگاه کلی تقسیم شده است:

۱. رویکرد جامعه‌شناختی^۱ که در این رویکرد برای بررسی جرم، توجه اصلی بر روی فرد است و نیز انگیزه‌ها، تمایلات ذهنی، نوع شخصیت و ویژگی‌های آن، خانواده فرد، عضویت فرد در گروه و... مجرم مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲. رویکرد بوم‌شناختی^۲ که در این رویکرد برای بررسی جرم، توجه اصلی بر روی مکانی است که مجرم در آن قرار داشته است.

از جمله نظریات مربوط به رویکرد جامعه‌شناختی، نظریه‌های پیوند و تقویت افتراقی هستند که در زمره نظریات یادگیری اجتماعی قرار می‌گیرند (صدیق سروسستانی، ۱۳۹۸). مشخصاً این نظریه‌ها بر مؤثر بودن محیط اجتماعی و انسانی در ایجاد انحرافات اجتماعی تأکید دارند. نظریه پیوند افتراقی ادوین ساترلند، مشهورترین نظریه از بین نظریه‌های جامعه‌پذیری یا یادگیری در بحث‌های بی‌هنجاری‌های اجتماعی است. تأکید نظری سادرلند این است که اشخاص به این علت کجرفتار می‌شوند که تعداد برخوردهای انحرافی آنان بیش‌تر از برخوردهای غیر انحرافی‌شان است. این متفاوت بودن تعامل افراد با کسانی که اندیشه‌های کجروا دارند، نه نسبت به افرادی که از اندیشه‌های هم‌نویانه برخوردارند (یعنی برخورد بیش‌تر آنان با کجرفتاران یا الگوهای کجرفتاری) دلیل عمده کجرفتاری آنها است (همان). از نظر او اگر فردی در مکان مجاور خود در معرض عوامل جرم‌زا باشد تا عوامل بدون جرم، احتمالاً قانون‌شکنی‌اش بالا می‌رود. نیومن نیز با ارائه نظریه «فضای قابل دفاع»، بر مؤثر بودن مشخصات فیزیکی محله مسکونی بر اندازه جرم در آن تأکید می‌کند و بیان می‌دارد که نقشه معماری، الگوی فیزیکی و نقشه ساختمان‌های مسکونی بر نحوی ارتباطات بین سکنه محله و نظارت اجتماعی غیررسمی اثرگذار است. به اعتقاد وی، به‌کارگیری استراتژی فضای قابل دفاع می‌تواند بوم پایی نهان، حس جمعی ساکنان، حس مسئولیت‌پذیری آنان برای

تأمین امنیت و حفظ محله‌های سالم، مولد و مراقبت شده، دخالت در جرم و اعلام آن را به پلیس بهبود بخشد (احمدآبادی و همکاران، ۱۳۸۶).

فرضیه‌های تحقیق

– بین محل سکونت با میزان آسیب‌های اجتماعی جوانان در محله خزانة شهر تهران رابطه وجود دارد.

– بین سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با میزان آسیب‌های اجتماعی در محله خزانة شهر تهران رابطه وجود دارد.

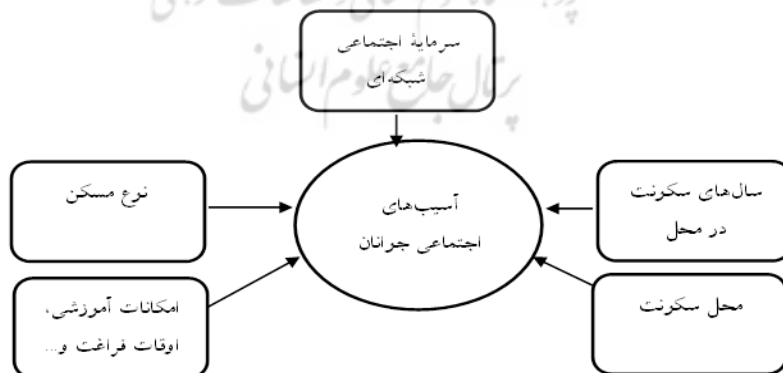
– بین تعداد سال‌های سکونت در محل با میزان آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان محله خزانة شهر تهران رابطه وجود دارد.

– بین نوع مسکن مورد استفاده با میزان آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان محله خزانة شهر تهران رابطه وجود دارد.

– بین میزان امکانات آموزشی، بهداشتی و گذران اوقات فراغت با میزان آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان محله خزانة شهر تهران رابطه وجود دارد.

الگوی نظری و تحلیلی تحقیق

رابطه بین عوامل مؤثر بر آسیب‌های اجتماعی جوانان ساکن در محله خزانة تهران

روش تحقیق

تحقیق حاضر به روش پیمایشی اجرا شد. جامعه مورد مطالعه کلیه جوانان (۱۸-۲۹) ساله ساکن محله خزانه تهران بودند که تعداد آنان بر اساس آخرین سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار، ۴۵۸۹ نفر بود. حجم نمونه نیز بر اساس فرمول کوکران و با توجه به سرشماری مرکز آمار در سال مذکور، ۳۸۴ نمونه تعیین شد. شیوه نمونه‌گیری طبقه‌ای مبتنی بر جنس و واحد مطالعه نیز دختر و پسر جوان ساکن در محله خزانه بود. بر اساس نسبت جنسی ۵۱٪ به ۴۹٪ سهم نمونه مردان و زنان آزمودنی به ترتیب ۱۹۶ مرد و ۱۸۸ زن تعیین شد. این زنان طبق تعریف جوان در سرشماری سال ۱۳۹۵ در سنین ۱۵ تا ۲۹ سال واقع شده بودند؛ بنابراین واحد مطالعه هر زن یا مرد در سن ۱۵ تا ۲۹ سالگی ساکن در محله خزانه بود. از بین خیابان‌های این محله ۴ خیابان به صورت قرعه‌کشی انتخاب شد. از این ۴ خیابان ۲ خیابان به صورت قرعه‌کشی انتخاب و پرسشنامه‌های مربوط به زنان را در آن دو خیابان و پرسشنامه‌های مربوط به مردان را در دو خیابان دیگر با مراجعه به پلاک‌های خانه‌ها پر شد.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات این تحقیق پرسشنامه محقق ساخته بر مبنای چارچوب نظری تحقیق بود. جهت تعیین اعتبار پرسشنامه از اعتبار صوری و محتوایی استفاده شد. پرسشنامه‌ها به پنج نفر از اساتید متخصص در زمینه موضوع داده شد که کلیه سؤالات و گویه‌های مربوطه که اتفاق نظر داشتند حفظ و بقیه اصلاح و سؤالاتی که اجماع بر حذف آنها بود؛ حذف گردیدند. همچنین برای سنجش اعتبار پرسشنامه از روایی سازه (تحلیل عاملی تأییدی) با استفاده از نرم‌افزار لیزرل استفاده شد و آزمون فرضیات نیز با استفاده از آزمون تحلیل مسیر (مدل ساختاری) با استفاده از نرم‌افزار LESREL8.8 و آزمون مقایسه میانگین و تحلیل واریانس با استفاده از نرم‌افزار spss26 انجام شد.

تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای تحقیق

تعریف نظری محل سکونت: محلات شهری با داشتن زیرساخت‌های ضعیف و نامناسب نسبت به سایر

نقاط شهری، فقر اقتصادی و عدم توانایی ساکنان برای بازسازی و مرمت بناها، کمبود امکانات تفریحی و...، ساکنان بومی و اصیل خود را که توانایی مالی بهتری دارند از دست می‌دهند و به دلیل عدم سرمایه‌گذاری در راستای بهسازی و نوسازی آنها، زمینه را برای استقرار مهاجران (به‌ویژه روستایی) و اقشار کم درآمدی که ناگزیر به سکونت در ارزان‌ترین محله‌های شهری می‌باشند فراهم آورده است. گسترش این روند همراه با ناتوانی مالی ساکنان با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی آنها سبب آسیب‌های اجتماعی در این محله‌ها شده است. (صالحی، ۱۳۸۷، ۱۹)

تعریف عملیاتی محل سکونت: در این تحقیق متغیر محل سکونت توسط پرسشنامه محقق ساخته با وضعیت مالکیت محل سکونت، نوع منزل مسکونی، تعداد واحدهای آپارتمان‌های موجود در ساختمان محل سکونت، مساحت آپارتمان محل سکونت، طول عمر ساختمان، تعداد اتاق‌های محل سکونت و...سنجیده شد.

تعریف نظری سرمایه اجتماعی شبکه‌ای: سرمایه اجتماعی به معنای داشتن رابطه با دیگر بازیگران است. بدین معنا که فرد با دوستان، همکاران و سایر افراد ارتباطاتی دارد که از طریق آنان به موقعیت‌هایی برای بهره‌برداری از سرمایه انسانی و مالی خود دست پیدا می‌کند. این موقعیت‌ها شامل ارتقاهای شغلی، شرکت در پروژه‌های مهم، دستیابی مؤثر به تصمیم‌های مهم و مانند اینهاست. (اشتریان و مهرورزیان، ۱۳۹۷)

سرمایه اجتماعی، دارایی مهم موجود در چارچوب ارتباطاتی است که میان افراد برقرار شده است. این چارچوب شبکه نامیده می‌شود. (ابوالحسنی و عطار، ۱۳۹۲) سرمایه اجتماعی شبکه نیز، از مجموعه‌ای از پیوندها که افراد، کنشگران یا گره‌ها را به هم متصل می‌سازد، تشکیل شده است. اعضای شبکه می‌توانند افراد، گروه‌ها، نهاده‌ها، موجودیت‌های حقوقی و یا سازمان‌ها و ... باشند. پیوندها و روابط که بحث اصلی دیدگاه شبکه می‌باشند، به‌عنوان «سرمایه اجتماعی شبکه» محسوب می‌شوند. (باستانی و دیگران، ۱۳۸۶) ریشه سرمایه اجتماعی شبکه‌ای به ارتباطات و شبکه‌های اجتماعی برمی‌گردد. برخی محققان خصوصیات شبکه را در سه طبقه تقسیم‌بندی کرده‌اند:

۱. خصوصیات ساختی: سایز، تراکم و ترکیب.
۲. خصوصیات تعاملی: شیوه تماس، فراوانی تماس، صمیمیت و دوام رابطه.

۳. خصوصیات کارکردی: انواع حمایت. (به نقل از باستانی و صالحی، ۱۳۸۶)

تعریف عملیاتی سرمایه اجتماعی شبکه‌ای: در این تحقیق متغیر سرمایه اجتماعی شبکه‌ای افراد توسط پرسشنامه محقق ساخته با تعداد افراد مرتبط با هم، نحوه ارتباط افراد با هم، افراد حاضر در شبکه ارتباطی افراد، میزان تماس، صمیمیت و دوام ارتباط افراد، وضعیت حمایت مالی افراد، وضعیت حمایت عاطفی افراد و طرف مشاوره بودن افراد با هم سنجیده شد.

تعریف نظری آسیب‌های اجتماعی: آسیب‌شناسی اجتماعی مفهوم جدیدی است که از علوم زیستی گرفته شده و مبتنی بر تشابهی است که دانشمندان بین بیماری‌های عضوی و انحرافات اجتماعی قائل می‌شوند. آسیب‌شناسی عبارت است از مطالعه و شناخت ریشه‌ی بی‌نظمی‌ها در ارگانیسم انسانی؛ بنابراین در مشابهت کالبد انسانی با کالبد جامعه، اصطلاح آسیب‌شناسی اجتماعی برای مطالعه و ریشه‌یابی بی‌نظمی‌های اجتماعی به کار می‌رود. (ستوده، ۱۳۹۴، ۱۱)

تعریف عملیاتی آسیب‌های اجتماعی: در این تحقیق متغیر آسیب‌های اجتماعی توسط پرسشنامه محقق ساخته با مصرف مواد مخدر، فرار از خانه، ترک تحصیل، اقدام به خودکشی، کار اجباری، شاهد خشونت بودن و مورد خشونت قرار گرفتن سنجیده شد.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی تحقیق

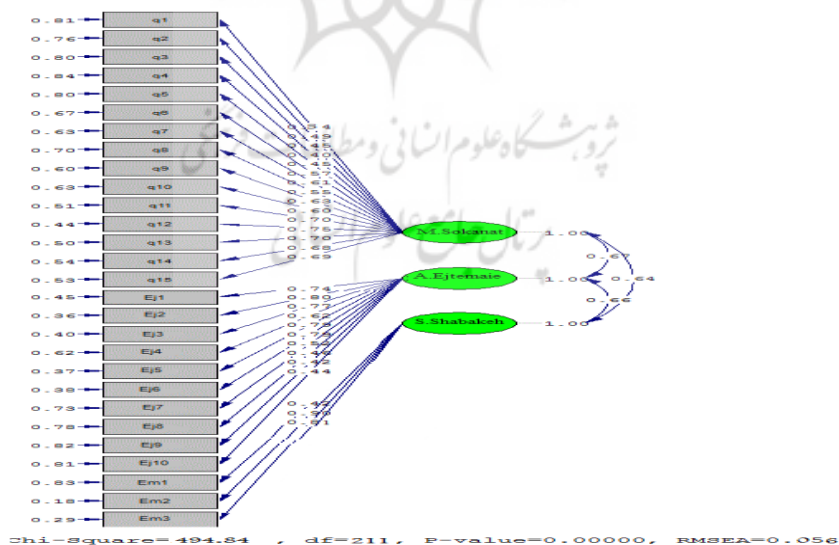
در بررسی آمار توصیفی نتایج حاصل از داده‌های جمع‌آوری شده بدین شرح است: نتایج حاصل از تحلیل داده‌های متغیر مختلف نشان داد که از ۳۸۴ نفر حاضر در این تحقیق ۵۱ درصد مرد و ۴۹

درصد نفر زن، ۵۲.۲ درصد دارای رنج سنی ۱۸ تا ۲۱ سال و ۱۸.۲ درصد دارای رنج سنی ۲۲ تا ۲۵ سال و در نهایت ۲۹.۴ درصد ۲۶-۲۹ سال بودند. همچنین ۴۱ نفر از پاسخ‌دهندگان بی‌سواد، ۹۹ نفر تحصیلات ابتدایی، ۶۳ نفر تحصیلات سیکل، ۸۴ نفر دیپلم، ۳۸ نفر فوق دیپلم، ۴۷ نفر لیسانس و ۱۲ نفر دارای تحصیلات در مقطع کارشناسی ارشد و بالاتر بودند. ۱۸۵ نفر مجرد، ۱۲۳ نفر متأهل، ۳۳ نفر بیوه و تعداد ۴۳ نفر نیز

مطلقه بودند. همچنین تحلیل داده‌های متغیر وضعیت اشتغال پدر نشان داد که؛ تعداد ۱۵ نفر فاقد شغل، تعداد ۱۸۴ نفر دارای شغل آزاد و تعداد ۵۰ نفر دارای شغل دولتی و تعداد ۹۳ نفر درآمد روزانه داشتند و وضعیت اشتغال مادر نشان داد ۹۸ نفر فاقد شغل، ۱۵۱ نفر خانه‌دار، ۸۸ نفر دارای شغل در منزل و ۴۷ نفر شاغل در بیرون از منزل بودند. همچنین تعداد ۲۵۵ نفر در آپارتمان با تعداد طبقات زندگی می‌کردند، تعداد ۱۷۷ نفر که بیشترین تعداد نیز بودند، دارای واحدهای آپارتمانی با متراژ بین ۴۱ متر تا ۵۰ متری بودند و از تعداد ۳۵۷ نفر، تعداد ۱۱۵ نفر به مدت ۱۱- ۱۵ سال در این محله سکونت داشتند. همچنین طول عمر ساختمان تعداد ۱۱۷ نفر ۱۶ تا ۲۰ ساله بوده و ۱۷۶ نفر نیز منزلشان رهن و اجاره‌ای بود.

یافته‌های استنباطی تحقیق

تحلیل عاملی تأییدی متغیرهای تحقیق: در محیط نرم‌افزاری لیزرل سؤالات متغیر وضعیت محل سکونت به ترتیب به نام q1 تا q15، سؤالات بعدهای آسیب اجتماعی ابتدا ایمپیوت شد و در قالب ابعاد ده‌گانه آن به ترتیب به نام Ej1 تا Ej10 و سؤالات سرمایه اجتماعی شبکه‌ای را ابتدا ایمپیوت نموده و در قالب ابعاد سه‌گانه آن به ترتیب به نام Em1 تا Em3 نام‌گذاری شد.

شکل شماره ۱: نتایج تحلیل عاملی تأییدی متغیرهای تحقیق

جدول شماره ۱: جدول نتایج کفایت نمونه و آزمون بارتلت متغیرهای تحقیق

مؤلفه‌ها	مقدار <i>KMO</i>	معناداری بارتلت
محل سکونت	۰.۸۳	۰.۰۰۱
آسیب اجتماعی	۰.۸۸	۰.۰۰۱
سرمایه اجتماعی شبکه	۰.۸۴	۰.۰۰۱

نتایج کفایت نمونه به دست آمده از آزمون بارتلت در جدول ۱ آمده است. شاخص‌های *KMO* به دست آمده به وسیله این آزمون برای متغیرهای محل سکونت، آسیب اجتماعی و سرمایه اجتماعی شبکه‌ای نزدیک به یک و بیشتر از ۰.۶ است، بنابراین داده‌های جمع‌آوری شده از کفایت خوبی برخوردار هستند.

بررسی وضعیت نرمال توزیع داده‌ها

جهت بررسی نرمال بودن عامل‌ها از آزمون تک نمونه‌ای کلموگروف - اسمیرنوف به‌قرار زیر استفاده می‌شود.

H_0 : داده‌ها از توزیع نرمال برخوردارند.

H_1 : داده‌ها از توزیع نرمال برخوردار نیستند.

جدول شماره ۲: جدول نتایج آزمون کلموگروف - اسمیرنوف برای تعیین نرمال بودن متغیرهای

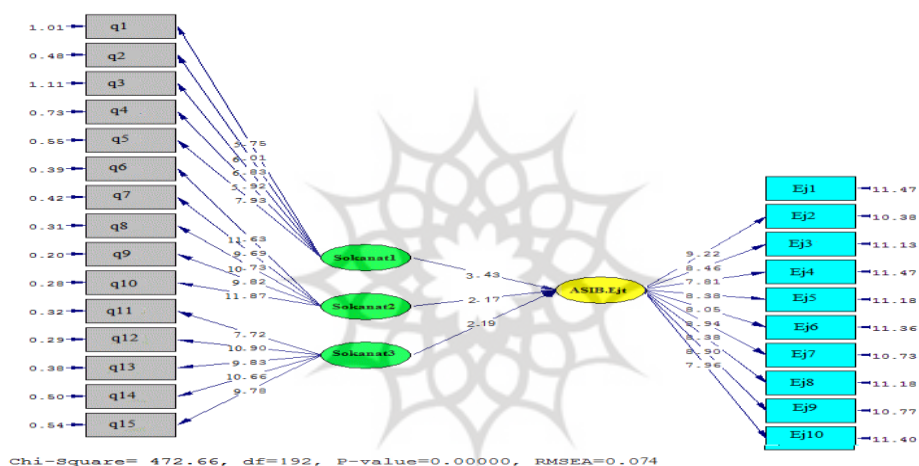
تحقیق

متغیرها			شاخص‌ها
سرمایه اجتماعی شبکه‌ای	آسیب اجتماعی	محل سکونت	
۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	تعداد
۳/۲۹	۳/۲۷	۳/۲۶	میانگین
۰/۵۱	۰/۵۶	۰/۴۲	انحراف معیار
۲/۰۱	۲/۹۰	۲/۲۶	مقادیر کلموگروف - اسمیرنوف
۰/۱۵	۲/۳۳	۰/۰۹۲	سطح معناداری (دو دامنه)

با توجه به نتایج آزمون تک نمونه‌ای کلموگروف - اسمیرنوف جهت بررسی نرمال بودن عامل‌ها در جدول شماره ۲ می‌توان نتیجه گرفت که چون مقادیر سطح معناداری کلیه متغیرهای تحقیق بیشتر از ۰.۰۵ می‌باشند پس می‌توان گفت که این مقادیر نرمال بودن توزیع داده‌ها را می‌رسانند و می‌توان در تحلیل فرضیه‌های پژوهش، آزمون‌های پارامتریک را به کار گرفت.

آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول: بین محل سکونت با میزان آسیب‌های اجتماعی جوانان در محله خزانه شهر تهران رابطه وجود دارد.

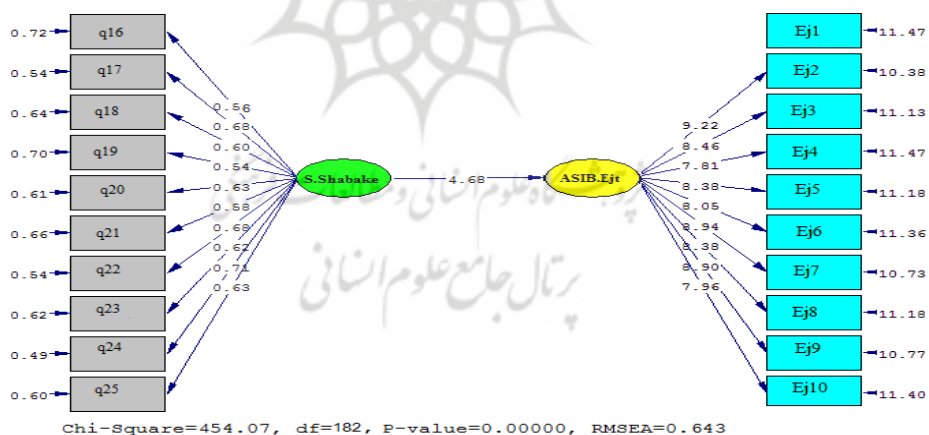
شکل شماره ۲: شکل آزمون مدل ساختاری (تحلیل مسیر) فرضیه اول تحقیق

جدول شماره ۳: جدول نتایج آزمون فرضیه اول

نتایج	P value	R ² ضریب تعیین	T value معناداری	بار عاملی	متغیر	متغیر
تأیید	۰.۰۰۰	۰.۳۸	۲.۱۹	۰.۴۱	آسیب اجتماعی	بعد محیط کالبدی
تأیید	۰.۰۰۰	۰.۴۱	۲.۱۷	۰.۵۴	آسیب اجتماعی	آموزشی - بهداشتی
تأیید	۰.۰۰۰	۰.۵۹	۳.۴۳	۰.۸۱	آسیب اجتماعی	گذراندن اوقات فراغت و امکانات رفاهی

نتایج جدول ۳ ضرایب معناداری تأثیر متغیرهای مستقل و وابسته مدل ساختاری تحقیق را نشان می‌دهد. ضرایب معناداری (T value) بین متغیرهای محل سکونت در بعد محیط کالبدی (sokanat2) و در بعد دوم یعنی آموزشی و بهداشتی (Sokanat2)، از مقدار ۱.۹۶ بزرگ‌تر می‌باشند و می‌توان استنباط کرد متغیرها با همدیگر رابطه دارند. پس با احتمال ۹۵ درصد سازه محل سکونت در بعد محیط کالبدی و آموزشی و بهداشتی با میزان آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان ساکن در محله خزانه شهر تهران دارای ارتباط معنادار وجود است. همچنین با توجه به میزان ضرایب مسیر بعد گذراندن اوقات فراغت و امکانات رفاهی بیشتر از ($T \text{ Value} > 2/58$) پس با احتمال ۹۹ درصد سازه محل سکونت در بعد گذراندن اوقات فراغت و امکانات رفاهی با میزان آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان ساکن در محله خزانه شهر تهران دارای معنادار است و این نشان‌دهنده‌ی رابطه بالای این سازه با آسیب اجتماعی است. در نتیجه این فرضیه مورد تأیید است.

فرضیه دوم: بین سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با میزان آسیب‌های اجتماعی در محله خزانه شهر تهران رابطه وجود دارد.

شکل ۳: شکل آزمون مدل ساختاری (تحلیل مسیر) فرضیه دوم

جدول شماره ۴: جدول آزمون فرضیه دوم

متغیر		بار عاملی	T value معناداری	R ² ضریب تعیین	P value	نتایج
سرمایه اجتماعی شبکه	آسیب اجتماعی	۰.۴۴	۴.۶۸	۰.۸۲	۰.۰۰۰	تأیید

با توجه به مقادیر ضرایب مسیر در جدول شماره ۴ نتایج به این شرح است: میزان ضرایب مسیر بیشتر از ($T \text{ Value} > 2/58$) پس با احتمال ۹۹ درصد سازه سرمایه اجتماعی شبکه بر آسیب اجتماعی در بین جوانان ساکن در محله خزانه شهر تهران تأثیر مثبت معنادار وجود دارد و این نشان‌دهنده‌ی تأثیر بالا و رابطه‌ی این سازه با آسیب اجتماعی در بین جوانان ساکن در محله خزانه شهر تهران است. در نتیجه این فرضیه مورد تأیید است.

فرضیه سوم: بین تعداد سال‌های سکونت در محل با میزان آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان محله خزانه شهر تهران رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۵: جدول نتایج آزمون تحلیل واریانس تعداد سال‌های سکونت و آسیب‌های اجتماعی

Sig	F	میانگین	متغیر	
۰.۰۰۰	۱۱.۳۴۵	۱۳.۲۲	۱-۵ سال	تعداد سال‌های سکونت در محل
۰.۰۰۰		۱۴.۱۲	۶-۱۰ سال	
۰.۰۰۰		۹.۰۳	۱۱-۱۵ سال	
۰.۰۰۰		۱۰.۶۱	۱۶-۲۰ سال	
۰.۰۰۰		۱۱.۳۴	بیشتر از ۲۰ سال	

بر اساس نتایج جدول شماره ۵ حاصل از آزمون تحلیل واریانس در مورد فرضیه سوم می‌توان گفت که تعداد سال‌های سکونت در محل با آسیب‌های اجتماعی ارتباط معنادار و متوسط رو به پایینی دارند.

فرضیه چهارم: بین نوع مسکن مورد استفاده با میزان آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان محله خزانه شهر تهران رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۶: جدول نتایج آزمون تحلیل واریانس نوع معماری و آسیب‌های اجتماعی

Sig	F	میانگین	فراوانی	متغیر	
۰.۰۰۰	۹/۱۶	۳۳.۰	۱۰۱	مساحت منزل	نوع معماری
۰.۱۱۴		۱۲.۵۰	۱۳۶	تعداد طبقات	
۰.۰۰۰		۲۶.۰۷	۸۷	تعداد اتاق‌ها	
۰.۶۰۸		۱۱.۱۰	۲۴	طول عمر ساختمان	

از بین تعداد ۱۰۱ نفری که به این سؤال پاسخ دادند نتایج جدول شماره ۶ حاصل از آزمون تحلیل واریانس در مورد

فرضیه چهارم نشان از داشتن ارتباط معناداری بین مساحت منزل مسکونی و آسیب اجتماعی است. همچنین بین تعداد طبقات و طول عمر ساختمانی ارتباطی وجود ندارد و در نهایت بین تعداد اتاق‌ها و آسیب اجتماعی ارتباط معناداری وجود دارد.

فرضیه پنجم: بین میزان امکانات آموزشی، بهداشتی و گذران اوقات فراغت با میزان آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان محله خزانه شهر تهران رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۷: جدول نتایج آزمون تحلیل واریانس امکانات آموزشی، بهداشتی و رفاهی جوانان و آسیب‌های اجتماعی

Sig	F	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	متغیر	
۰.۰۰۰	۹/۲۸۱	۱۰.۲۲	۴۴.۳۹	۳۸۴	آموزشی	امکانات
۰.۰۰۰		۹.۳۴	۳۹.۶۲	۳۸۴	بهداشتی	
۰.۰۰۰		۸.۴۵	۶۳.۲۲	۳۸۴	رفاهی	

نتایج جدول شماره ۷ حاصل از آزمون تحلیل واریانس در مورد فرضیه پنجم نشان می‌دهد که بین امکانات آموزشی - بهداشتی و رفاهی ارتباط معنادار و نسبتاً قوی با آسیب اجتماعی وجود دارد و از بین سه مؤلفه فوق ابتدا میزان ارتباط بعد رفاهی و گذراندن اوقات فراغت با مقدار میانگین (۶۳.۲۲) و در رتبه دوم بعد آموزشی با مقدار میانگین

(۴۴.۳۹) و سپس بعد بهداشتی با مقدار میانگین (۳۹.۶۲) قرار دارد و این بیانگر ارتباط معنادار بین میزان امکانات آموزشی، بهداشتی و گذران اوقات فراغت جوانان در محله خزانه و آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان این محله است.

بحث و نتیجه‌گیری

حدود ۵۰ درصد از جمعیت جهان در شهرها سکونت دارند. فضاهای منطقه‌ای که بستری گسترده از ساختارهای ارتباطی خرد و کلان، تعارضات اجتماعی، انواع جرایم و کجروی‌ها و خشونت‌های سازمان‌یافته را ترسیم می‌کنند. به همین دلیل، بسیاری از مسائل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در کشورهای در حال توسعه ناشی از رشد و گسترش ناموزون نظام‌ها و فضاهای شهرنشینی بوده است. از جمله این مسائل اجتماعی، افزایش روزافزون جرایم و بزهکاری در محیط‌های شهری است. نکته قابل توجه این است که میزان و نوع جرایم و انحرافات اجتماعی در مناطق مختلف شهری متفاوت است؛ چون جرم دارای ظرف مکانی و زمانی منحصربه‌فردی است که باعث می‌شود رفتار مجرمانه در واحد مکان، توزیع فضایی یکسانی نداشته باشد. برخی مکان‌ها به لحاظ ساختار کالبدی خاص، نوع فعالیت و ویژگی‌های ساکنان آن، امکان و فرصت بیشتری را برای وقوع جرم فراهم می‌کنند و مجرمان انگیزه دار را که براساس انتخاب عقلانی به دنبال کم‌خطرترین و مناسب‌ترین فرصت‌ها و شرایط مکانی برای ارتکاب عمل مجرمانه هستند به‌سوی خود جذب می‌نمایند (احمدآبادی و همکاران، ۱۳۸۷) بنابراین، برخی از مکان‌ها و نقاط شهری هستند که مستعد جرم خیزی و بروز آسیب‌های اجتماعی‌اند و حاشیه‌ها و بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری دو گونه اصلی این فضاهای بی‌دفاع شهری به شمار می‌روند. در راستای همین مسئله مهم این تحقیق نیز با هدف «تحلیل رابطه محل سکونت، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با آسیب‌های اجتماعی» در بین جوانان ۱۸-۲۹ ساله در محله خزانه تهران به اجرا درآمد. چون محله خزانه تهران به خاطر شرایط مکانی آن مستعد بزهکاری افراد به نظر رسید. بر همین اساس محقق در پی آن بود که بداند آیا بین محل سکونت، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با آسیب‌های اجتماعی جوانان محله خزانه شهر تهران رابطه‌ای وجود دارد؟

بنابراین برای این تحقیق پنج فرضیه در نظر گرفته شد که در فرضیه اول رابطه محل سکونت با آسیب‌های اجتماعی جوانان در محله خزانه شهر تهران مورد تحلیل قرار گرفت و نتایج آزمون تحلیل مسیر (مدل ساختاری) نشان داد که ضرایب معناداری (Tvalue) بین متغیرهای محل سکونت در بعد محیط کالبدی (sokanat2) و در بعد دوم یعنی آموزشی و بهداشتی (Sokanat2)، از مقدار ۱.۹۶ بزرگ‌تر می‌باشند و می‌توان استنباط کرد متغیرها با همدیگر رابطه معنادار دارند و مقدار $P \text{ value} = 0.000$ به دست آمده از آزمون مدل ساختاری بیانگر معنادار و قابل آزمون بودن این مدل است. پس با احتمال ۹۵ درصد بین سازه محل سکونت در بعد محیط کالبدی و آموزشی و بهداشتی با میزان آسیب‌های اجتماعی بین جوانان ساکن در محله خزانه شهر تهران رابطه معنادار وجود دارد. همچنین با توجه به میزان ضرایب مسیر بعد گذراندن اوقات فراغت و امکانات رفاهی بیشتر از $(T \text{ Value} > 2/58)$ پس با احتمال ۹۹ درصد سازه بین محل سکونت در بعد گذراندن اوقات فراغت و امکانات رفاهی با میزان آسیب‌های اجتماعی جوانان ساکن در محله خزانه شهر تهران رابطه معنادار وجود دارد. در فرضیه دوم رابطه سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با میزان آسیب‌های اجتماعی جوانان در محله خزانه شهر تهران مورد تحلیل قرار گرفت و نتایج آزمون تحلیل مسیر نشان داد که میزان ضرایب مسیر بیشتر از $(T \text{ Value} > 2/58)$ است پس با احتمال ۹۹ درصد بین سازه سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با آسیب اجتماعی جوانان ساکن در محله خزانه شهر تهران رابطه معنادار دارد و این نشان‌دهنده‌ی رابطه بالای این سازه با آسیب اجتماعی در بین جوانان ساکن در محله خزانه شهر تهران است. در نتیجه این فرضیه مورد تأیید است.

در فرضیه سوم رابطه بین تعداد سال‌های سکونت در محل با آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان محله خزانه شهر تهران مورد تحلیل قرار گرفت و نتایج آزمون تحلیل واریانس نشان داد که؛ تعداد سال‌های سکونت در محل با آسیب‌های اجتماعی ارتباط معنادار و متوسط رو به پایینی دارند و از بین تعداد سال‌های سکونت، سال‌های اولیه سکونت (۵-۱ سال) با آسیب اجتماعی بیشتر از سال‌های بعدی ارتباط دارد. در فرضیه چهارم رابطه بین نوع معماری مسکن مورد استفاده با آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان محله خزانه شهر تهران مورد تحلیل قرار گرفت و نتایج آزمون تحلیل واریانس نشان داد

که؛ از بین تعداد ۱۰۱ نفری که به این سؤال پاسخ دادند نشان از داشتن ارتباط معناداری بین مساحت منزل مسکونی با آسیب اجتماعی بود و همچنین بین تعداد طبقات و طول عمر ساختمانی ارتباطی وجود نداشت و در نهایت بین تعداد اتاق‌ها و آسیب اجتماعی ارتباط معناداری وجود داشت. در فرضیه پنجم رابطه بین میزان امکانات آموزشی، بهداشتی و گذران اوقات فراغت با آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان محله خزانه شهر تهران مورد تحلیل قرار گرفت که نتایج آزمون تحلیل واریانس نشان داد بین امکانات آموزشی - بهداشتی و رفاهی ارتباط معنادار و نسبتاً قوی با آسیب اجتماعی وجود دارد و از بین سه مؤلفه فوق ابتدا میزان ارتباط بعد رفاهی و گذراندن اوقات فراغت با مقدار میانگین (۶۳.۲۲) و در رتبه دوم بعد آموزشی با مقدار میانگین (۴۴.۳۹) و سپس بعد بهداشتی با مقدار میانگین (۳۹.۶۲) قرار دارد و این بیانگر ارتباط معنادار بین میزان امکانات آموزشی، بهداشتی و گذران اوقات فراغت جوانان در محله خزانه با آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان این محله است.

یافته‌های به دست آمده در این تحقیق با یافته‌های تحقیقات درویشی (۱۴۰۱)، پاشاپور و همکاران (۱۴۰۱)، عشایری و همکاران (۲۰۲۳)، وانگ و همکاران (۲۰۲۲)، عیار و افرا (۲۰۲۲)، فتّاحی و همکاران (۱۳۹۹) و... در بعضی جهات هم سو بود. در کل از دیدگاه این محققان فضای متروک، تداخل کاربری‌ها، فضاهای قابل گریز، معابر پرپیچ‌وخم، فضاهای پنهان و دارای پوشش گیاهی انبوه، وجود مشاغل کاذب، آشفستگی و ضعف همبستگی (عدم سرمایه اجتماعی شبکه‌ای) میان افراد محل و حاشیه‌نشینی از عوامل مؤثر بر نارسایی کالبدی فضایی مؤثر بر ایجاد و توسعه نامنی به‌ویژه در حوزه‌های سرقت و نزاع بوده است و بین سرمایه اجتماعی شبکه‌ای و رفتارهای خشونت‌آمیز جوانان (آسیب اجتماعی) رابطه معنادار و معکوس وجود دارد. هر چه محل سکونت نامساعدتر، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای کمتر و در نتیجه آسیب‌های اجتماعی بین همه افراد محل به‌خصوص جوانان بالاتر خواهد بود. در نتیجه می‌توان گفت بین محل سکونت و سرمایه اجتماعی شبکه‌ای با آسیب‌های اجتماعی جوانان در محله خزانه شهر تهران رابطه معناداری برقرار است.

همچنین نتایج به دست آمده در مورد فرضیه‌های این تحقیق با نظریه‌های کلمن، پاتنام، بوردیو، لین، فوکویاما، ساترلند و نیومن قابل تبیین است. بر مبنای چارچوب نظری تحقیق می‌توان بیان نمود سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از روابط است که می‌تواند باعث به وجود آمدن هنجارها شود. سرمایه اجتماعی ترکیبی از ساختارهای اجتماعی مانند اشکال سرمایه مولد است و بدون آن نیل به برخی از اهداف میسر نیست. همچنین بعضی از ساختارهای اجتماعی باعث ایجاد سرمایه اجتماعی می‌شوند و بعضی دیگر مانعی برای ایجاد آن هستند. در حقیقت سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از ارتباط‌های افقی بین افراد است که همکاری برای به دست آوردن سود و منافع متقابل برای افراد جامعه را ممکن می‌سازد. سرمایه اجتماعی نشان از مقدار تعاملات شبکه‌ها، گروه‌ها و افراد است که به هر میزان این تعاملات بیشتر شود به همان میزان اعتماد اجتماعی افزایش پیدا می‌کند و هر چه اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها افزایش پیدا کند، کارایی جامعه و نیز کنش‌های جمعی افراد جامعه بهتر و پیش‌تر می‌شود و نیز کسب و انباشت سرمایه‌های مختلف به تجربه اجتماعی شدن فردی بستگی دارد و به آن محدود می‌شود، باین‌حال، وقایع زندگی تجربه‌شده (زندگی زیسته انسان) در دوره‌های زندگی همه افراد یکسان نیست و افراد به شانس‌های مختلف زندگی دست می‌یابند و بر این اساس تحت محدودیت قرار دارند. از آنجاکه سرمایه اجتماعی نوعی سرمایه‌گذاری در روابط اجتماعی با منافع و سودآوری حساب شده است اشخاص برای به دست آوردن آن دست به کنش‌های مختلف با دیگران زده و برای خود ایجاد شبکه اجتماعی می‌کنند و در این میان خانواده مهم‌ترین سرمایه اجتماعی و علت اصلی انباشت و انتقال آن است. همچنین افراد به این دلیل کج‌رفتار می‌شوند و ناهنجاری بروز می‌دهند که مقدار برخوردهای انحرافی آنان بیش‌تر از برخوردهای غیر انحرافی آنان است. این متفاوت بودن تعامل اشخاص با افرادی که افکار کج‌روا دارند، نه نسبت به افرادی که از افکار هم‌نویانه برخوردارند (یعنی برخوردهای بیش‌تر آنان با کج‌رفتاران یا افکار کج‌رفتاری) دلیل عمده کج‌رفتاری آنها است و اگر فردی در محله مجاور خود در معرض عوامل جرم‌زا قرار گیرد تا غیر جرم‌زا، احتمالاً قانون‌شکنی‌اش بالا می‌رود. مشخصات فیزیکی محله مسکونی نیز بر دفعات جرم تأثیرگذار است و نیز مشخصات معماری،

نقشه فیزیکی و نقشه خانه‌های مسکونی بر نوع ارتباطات بین سکنه محله و نظارت اجتماعی غیررسمی تأثیر می‌گذارد.

در نهایت و بر اساس آنچه که بیان شد، یافته‌های به دست آمده در تحقیق حاضر را می‌توان اینگونه تبیین کرد، انسان‌ها در جامعه و با سرمایه اجتماعی شبکه‌ای خود در محله‌های مسکونی (مساعد و نامساعد) زندگی می‌کنند که از یک سو می‌توانند مجموعه‌ای از ارزش‌ها و قواعد را خلق کنند و جامعه‌ای امن و به دور از آسیب‌های اجتماعی ایجاد کنند و از سوی دیگر می‌توانند ضد ارزش‌ها را در محله‌ها دامن زده و انواع آسیب‌های اجتماعی را در جامعه اشاعه دهند. همچنین تمامی ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی به هر نحو که از انسان سر بزند، دارای بستر زمانی و مکانی منحصر به فرد است. به بیان دیگر، تمامی آسیب‌های اجتماعی دارای ظرف مکانی و زمانی خاصی است که آنها را از یکدیگر متمایز می‌سازد. از این رو نوع، میزان و نحوه ارتکاب آسیب‌های اجتماعی ارتباط تنگاتنگی با مکان و زمان وقوع آن دارد. نکته حائز اهمیت اینکه همان‌طور که نیومن نیز معتقد است و در آزمون فرضیه‌های این تحقیق هم تأیید شد، می‌توان گفت محل سکونت تعداد بالای سال‌های سکونت در محل، مساحت منزل و محله با امکانات رفاهی، آموزشی و بهداشتی پایین بستری برای ایجاد آسیب‌های اجتماعی است.

بر اساس نتایج تحقیق پیشنهادها و راهکارهای زیر ارائه می‌شود:

— در اولویت قراردادن برنامه‌های اقتصادی شامل اشتغال‌زایی و درآمدزایی ساکنین از طریق برنامه‌های توانمندسازی.

— در نظر گرفتن بودجه به‌منظور توزیع برابر امکانات مختلف آموزشی، فرهنگی، بهداشتی و تفریحی.

— ارتقاء استانداردهای محیطی به‌منظور ایجاد محیطی سالم.

— ارتقاء حس مشارکت و پیوند بین ساکنین با در نظر گرفتن برنامه‌های فرهنگی و ایجاد حس هویت مشترک.

— برای بهبود سرانه فضای سبز، اختصاص دادن فضای حد واسط بافت جدید و محله به پارک‌های محلی و همچنین درختکاری حاشیه معابر اصلی و فرعی و برای سایر

سرانه‌ها، کاهش کاربری‌های تجاری در محدوده و تبدیل آنها به کاربری‌های مورد نیاز نظیر بهداشتی و درمانی، فرهنگی و آموزشی و...

در ارتباط با بهبود سرزندگی و شادکامی ساکنان، افزایش حس مکان، همبستگی اجتماعی و وابستگی مکانی ساکنان محله از طریق تشکیل گروه‌های محلی در میان رده‌های مختلف ساکنان، از جمله گروه‌های سنی جوانان، بزرگسالان، زنان و...، ایجاد انگیزه‌های لازم به‌منظور جلب مشارکت ساکنان در فعالیت‌های محله‌ای و نهادینه‌سازی مشارکت در درون گروه‌های محلی، بهره‌گیری از پتانسیل حسینه‌ها و مساجد موجود در محله برای ایجاد کانون‌های جمعی و همچنین ایجاد پاتوق‌های محله‌ای مناسب می‌تواند به‌عنوان راهکار مورد توجه قرار گیرد.

منابع

- احمدآبادی، زهره و صالحی هیکویی، مریم. (۱۳۸۶). رابطه مکان و جرم، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۷، صص ۲۷۵-۲۵۳.
- اشتریان، کیومرث و مهرورزیان، طاهره. (۱۳۹۷). تأثیر سرمایه اجتماعی شبکه بر دستیابی به مقام سیاسی، دو فصلنامه علمی-پژوهشی «پژوهش سیاست نظری»، شماره بیست و چهارم، صص ۹۲-۶۵.
- ابوالحسنی، رحیم و عطار، سعید. (۱۳۹۲). تحلیل شبکه‌های، سرمایه اجتماعی و حوزه سیاست درآمدی بر رویکرد شبکه‌ای، فصلنامه سیاست، دوره ۴۳، شماره ۲، صص ۱۵۷-۱۳۹.
- باستانی، سوسن؛ کمالی، افسانه و صالحی هیکویی، مریم. (۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی شبکه و اعتماد متقابل بین‌شخصی، نشریه مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی (دانشگاه خوارزمی)، دوره ۱۶، شماره ۶۱، صص ۴۰-۸۱.
- باستانی، سوسن و صالحی هیکویی، مریم. (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی شبکه و جنسیت: بررسی ویژگی‌های ساختی، تعاملی و کارکردی شبکه اجتماعی زنان و مردان در تهران، فصلنامه نامه علوم اجتماعی، بهار، شماره ۳۰، صص ۹۵-۶۳.
- برجسته فیروزآباد، مهدی. (۱۳۹۴). رابطه بین پیروی سازمانی و رفتار شهروندی سازمانی با میانجیگری سرمایه اجتماعی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت بازرگانی، دانشگاه سمنان.

- پاشاپور، حجت‌الله؛ توکلی نغمه، مصطفی و جاسم‌پور، فرشته. (۱۴۰۱). سنجش عوامل نارسایی کالبدی- فضایی مؤثر بر بروز جرایم با تأکید بر توسعه پایدار (مطالعه موردی شهرستان بهارستان)، **مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران**، سال چهاردهم، شماره سوم، تابستان، صص ۱۰۴-۸۵. DOI:10.30495/JISDS.2022.68668.11771
- خشیار، زهرا؛ خوبی‌نژاد، محمدباقر. (۱۳۹۶). بررسی آسیب‌های فردی و اجتماعی با کیفیت محیط زندگی با تأکید بر ماده ۹۱ حقوق شهروندی، نخستین کنگره بین‌المللی حقوق ایران با رویکرد حقوق شهروند، تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی توسعه داتیس.
- درویشی، صیاد. (۱۴۰۱). فراتحلیل پژوهش‌های سرمایه اجتماعی و پیشگیری از جرم با رویکرد فراملی، **نشریه تحقیقات حقوق بین‌المللی**، پاییز و مهر، دوره پانزدهم، شماره ۵۷، صص ۱۰۶-۷۹. DOI:10.30495/ALR.2022.1956638.2337
- زندگی، فاطمه و رضایی، مریم. (۱۳۹۴). بررسی چگونگی تأثیر بیکاری در افزایش آسیب‌های اجتماعی، کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی، تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صداوسیما، صص ۸-۱.
- ساجدی رئیس، شهریار؛ دعاگویان، داود؛ رحمانی فیروزجایی، علی و قلی‌پور، ماجده. (۱۴۰۱). رسانه‌های اجتماعی مازندران و سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی، **مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران**، پاییز، سال چهاردهم، شماره چهارم، صص ۱۱۳-۱۳۴.
- ستوده، هدایت‌الله. (۱۳۹۴). **آسیب‌های اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات)**، تهران: نشر آوای نور، چاپ ۲۴.
- شاوردی، تهمینه. (۱۳۹۶). سرمایه اجتماعی در شبکه‌های اجتماعی واقعی و مجازی (مطالعه موردی: دختران دانشجوی دانشگاه‌های شهر تهران)، **فصلنامه توسعه اجتماعی (توسعه انسانی سابق)**، بهار، دوره ۱۱، شماره ۳، صص ۶۷-۹۶.
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله. (۱۳۹۸). **آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی)**، تهران: انتشارات سمت. چاپ نهم.
- عباس‌زاده، محمد؛ عزیززاده اقدم، محمدباقر و اسلامی بناب، سیدرضا. (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و آنومی اجتماعی، **فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی**، دوره ۱، شماره ۱، صص ۱۷۲-۱۴۵.

- عشایری، طاها؛ امین، مریم؛ جهان‌پرور، طاهره و رقمی، فائزه. (۱۴۰۱). رابطه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی با بزهکاری اجتماعی: فراتحلیل پژوهش‌های بازه زمانی (۱۳۸۷ تا ۱۴۰۰)، فصلنامه مدیریت سرمایه اجتماعی، زمستان، دوره، شماره ۹، صص ۵۴۳-۵۶۸.
- فتاحی، زهرا؛ شمعی، علی و موحد، علی. (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی پایداری محله‌های شهری با تأکید بر آسیب‌های اجتماعی، مجله هویت شهر، مهر، دوره ۱۴، شماره ۳، شماره پیاپی ۴۳، صص ۵-۱۶.
- فلاحی، علی؛ رضانی، فریدون و آقابخشی، حبیب. (۱۳۹۵). پیامدهای رویکرد محله‌محوری شهر تهران با نشانگرهای سرمایه اجتماعی، مجله توسعه اجتماعی، بهار و خرداد، دوره ۱۰، شماره ۳، پیاپی ۳۹، صص ۱۸۶-۱۵۹.
- معدنی، جواد، (۱۴۰۱). شبکه‌های همکاری در توسعه گردشگری پایدار: تعامل و مشارکت بخش‌های مؤثر به‌مثابه سرمایه اجتماعی، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، پاییز، سال چهاردهم، شماره چهارم، صص ۳۴۱-۳۲۵.

DOI: 10.30495/JISDS.2023.70814.11821

- Ayar, A. & afra, H. (2022). "Investigating the relationship between social capital and violent behaviors of young people in Ilam", December, Vol 21, Issue 57, pp 55-74.
- Bhandari, H. & Yasunobu, K. (2009). "What Is Social Capital? A Comprehensive Review of the Concept", Asian Journal of Social Science, Tottori University, June, 37(3), pp 480-510. DOI:10.1163/156853109X436847
- Carpiano, R. M. Kelly, B. C. Eterbrook, A. & Parsons, T. J. (2011). "Community and Drug Use among Gay Men: The Role of Neighborhoods and Networks", Journal of Health and Social Behavior, 52(1), pp, 74-90. DOI: 10.1177/0022146510395026
- Gannon, B. & Roberts, J. (2020). "Social capital: exploring the theory and empirical divide, Empirical Economics", March, 58(4), Pp 899-919. DOI:10.1007/s00181-018-1556-y
- Motkuri, V. (2018). "some Notes on the Concept of Social Capital: A Review of Perspectives, Definitions and Measurement", April, Online at <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/86362/> MPRA Paper No, 86362, posted 25.
- Valerie, A. H. John, J. B. & Jeanne, S. H. (2012). "Neighborhood Disadvantage, Network Social Capital, and Depressive Symptoms",

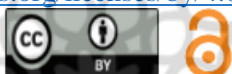
Journal of Health and Social Behavior, February, Volume 52, Issue 1, pp. 58–73.

- Wang, E.S. T. Lin, H. C. & Liao, Y. T. (2022), " Effects of social capital of social networking site on social identity and continuous participant behavior", *Online Information Review*, Vol. 46, No. 7, pp 1373-1388.
- Xu, P. Jiang, G. (2020). "Individual Capital Structure and Health Behaviors among Chinese Middle-Aged and Older Adults: A Cross-Sectional Analysis Using Bourdieu's Theory of Capitals", Institute of Sociology, School of Philosophy, Zhongnan University of Economics and Law, Wuhan 430073, China, October, 17(20):7369.DOI: [10.3390/ijerph17207369](https://doi.org/10.3390/ijerph17207369)

COPYRIGHTS

© 2023 by the authors. Licensee Advances in Sociological Urban Studies Journal. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی